

FEKETE MÁRIA

MRENKA ATTILA

GRESZ ÁGNES

SZABÓ ÁDÁM

GÁBOR OLIVÉR

NAGY LEVENTE

PETROVICS ISTVÁN

FEDELES TAMÁS

KÁRPÁTI GÁBOR

VARGA SZABOLCS

RADÓ BÁLINT

SUDÁR BALÁZS

LANTOSNÉ DR. IMRE MÁRIA

LOVÁSZ ZSOLT

DÖRNYEI KRISZTINA

SCHWARZWÖLDER ÁDÁM

HARASZTI GYÖRGY

BODOGÁN LÁSZLÓ

KAMARÁS ISTVÁN OJD

PÉCS

AZ

EGYHÁZTÖRTÉNET

TÜKRÉBEN

TANULMÁNYOK

MOLNÁR NYOMDA ÉS KIADÓ KFT.

PÉCS, 2010

PÉCS AZ EGYHÁZTÖRTÉNET TÜKRÉBEN

Tanulmányok

Molnár Nyomda
Pécs, 2010.

SZERKESZTETTE:
Erdős Zoltán – Kindl Melinda

A NÉMET NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÓKAT FORDÍTOTTA:
Hervanek József, Labancz Eszter

NÉMET NYELVI LEKTOR:
Dezsőné dr. Zemplényi Veronika

ANGOL NYELVI LEKTOR:
Szirmay Katalin

BORÍTÓTERV ÉS TÖRDELÉS:
Bacsó Ágnes

ISBN 978-963-85574-3-8

ADALÉKOK GREGORJÁNCI PÁL PÉCSI PÜSPÖK ÉLETRAJZÁHOZ ¹

VARGA SZABOLCS

Die frühneuzeitlichen kirchengeschichtlichen Forschungen – nicht so wie die Werke der früheren Jahrhunderte – haben den familiären Hintergrund und den Aufstieg der Glieder der katholischen Kirche kaum berücksichtigt und analysiert. Bei etlichen bedeutenden Personen, wie zum Beispiel bei István Brodarics, Miklós Oláh, Antal Verancsics, oder Péter Pázmány die frühzeitige Karriere, ihre Lebensgeschichten sind mehr oder weniger bekannt, obwohl die meisten ihrer Zeitgenossen waren nicht berichtet. Dies gilt auch für den humanistisch gebildeten Pál Gregoriánci, Bischof von Fünfkirchen zwischen 1548 und 1550. Die Studie analysiert die Gründe für den Aufstieg der Familie sowie die Umstände seiner Nominierung. Es ist anerkannt, dass die rasante Aufstieg der Familie ist Miklós Zrínyi, kroatischen Banus zu bedanken, denn sie gehörten zu den kroatischen Adels. Seine Nominierung in Fünfkirchen wurde im Zusammenhang mit den Bemühungen gebracht, um die Süd-Transdanubien aus Slawonien unter Kontrolle zu halten, und, als Ergebnis dieser, das Hinterland der wichtigsten Burg des Gebietes wurde die Provinz jenseits der Drau. Die Ernennung von Gregoriánci wurde eine Praxis in der frühen Neuzeit, und eine Reihe von Bischöfen stammte von der Kirchlichen Bezirks Zagreb. Dies ist der Grund, warum seine Persönlichkeit interessant sein kann.

Az elmúlt években örömdetesen megszorodtak a késő-középkori Pécs, valamint a Pécsi Egyházmegye történetével¹ foglalkozó munkák, feldolgozások. Ezekben olvashatunk a városi társadalom berendezkedéséről, megismerhetjük a jelentősebb polgárcsaládok történetét,² és a Pécs földesurának számító pécsi püspökök életrajzai is számos tanulsággal szolgálnak.³ E munkák eredményei révén el tudjuk helyezni Pécsét és a pécsi püspökséget a Magyar Királyság keretein belül,⁴ többé-kevésbé megrajzolhatók azok az életutak, amelyek egy-egy személyt a város és az egyházmegye élére repítettek. Az oszmán megszállás idejére ez a megállapítás már kevésbé érvényes. A török kor kutatása alapvetően más módszerekkel történik. A hódoltsági viszonyok feltárása ma alapvetően a hazai oszmanisták eredményein múlik,⁵ ehhez az elmúlt húsz évben az egyháztörténetek tudtak eddig ismeretlen források alapján új szempontokat előtérbe helyezni.⁶ A kondomínium, a Hódoltság kettős adóztatása miatt azonban továbbra is szükséges a magyar egyházi és nemesi társadalom rétegződésének és mobilitásának vizsgálata, amely a legutóbbi időkig nem tartozott a kora újkor kutatásának fő szempontjai

¹ A tanulmány a Bolyai János Kutatás Ösztöndíj (BO/00387/10/2) támogatásával készült. A tanulmány megírása során Pálosfalvi Tamás és Pálffy Géza segített önzetlenül jelzetekkel, tanácsokkal, hálásan köszönöm nekik. Fedeles – Sarbak – Sümegei 2009.

² Fedeles 2007.; Petrovics 2001.; Petrovics 2005.; Petrovics 2008.; Szakály 1977.; Szakály 1995.

³ Koszta 2007a.; Koszta 2007b.; Petrovics 2009.

⁴ Kubinyi 2001.

⁵ Pécs esetében Káldy-Nagy Gyula, Gerő Győző, Hegyi Klára, Dávid Géza, Ágoston Gábor és Sudár Balázs kutatási eredményeit említhetjük. Ezek felsorolására itt nincsen mód. A bibliográfiai adatokat lásd: Varga 2009a. 183–203.

⁶ E tekintetben programadónak tekinthetjük Szakály Ferenc 1989-ben papírra vetett sorait, ahol az egyházi források feltárását sürgette. Szakály 1989. Molnár Antal munkái igazolták a jóslat helyességét. Molnár 1999.; Molnár 2002.; Molnár 2003.

közé. Szerencsére e téren is egyre gyarapodnak az értékes publikációk. A legjelentősebb arisztokrata familiák közül friss munkák foglalkoznak a Nádasdy,⁷ Pálffy,⁸ Esterházy,⁹ Révay¹⁰ stb. családok történetével, a felemelkedés korai állomásainak elemzésével, és a középréteg képviselői közül is mind többről vannak pontosabb ismereteink. A nemesi világgal szervesen összetartozó egyházi társadalom esetében ennél jóval szerényebb eredményeket rögzíthetünk. Hiányoznak a kora újkori káptalanok és hiteleshelyek működését bemutató elemzések,¹¹ alig ismerjük a továbbra is létező jogtudó egyházi értelmiség társadalmi, művelődési háttérét, és a legjelentősebb püspököket – Oláh Miklós, Pázmány Péter, Lippay György, Szelepcsényi György – leszámítva nem rendelkezünk a 16–17. században püspöki stallumot viselők életútjáról, családi kapcsolatrendszeréről szóló munkákkal. Ezek nélkül azonban aligha rajzolható meg a kora újkori magyar katolicizmus önálló, belső önértelmezéséből fakadó története. Pedig a középporral foglalkozó kutatók megfelelő példákat szolgáltatottak. Ez alapján úgy tűnik, hogy a Bónis György, Engel Pál, Fügedi Erik, Kubinyi András valamint Mályusz Elemér által kidolgozott, és a középkori családtörténeti kutatásoknál alkalmazott módszer alkalmazható a kora újkori társadalomtörténeti vizsgálatok esetében is.

A kora újkori pécsi püspökök túlnyomó többségének részletes családtörténetével máig adós a történetírás. A probléma nem egyedi, mert más egyházmegyék főpapjairól is a legtöbb esetben maximum rövid szócikkek állnak rendelkezésre. Úgy tűnik, nem is lenne célravezető egyházmegyénként elkészíteni a püspöki biográfiákat, hiszen ugyanaz a személy több helyütt is szolgált hosszabb-rövidebb ideig. Inkább az egyházi arisztokrácia egyes tagjainak kellene részletes monográfiát szentelni. A helyzetet jól példázza Gregorjanci Pál esete, aki élete során megfordult a pécsi, a zágrábi¹² és a győri egyházmegyék élén, végül pedig megkapta a kalocsai érseki kinevezését is. További probléma, hogy a családon belül vajmi nehéz élesen megkülönböztetni az egyházi és a világi szálat, hiszen például Gregorjanci István, Pál unokaöccse katonai szolgálataiért nyerte el a bárói címet 1581-ben,¹³ de felemelkedésében minden bizonnyal szerepet játszott a nagybácsi tevékenysége is. Mindezeket figyelembe véve az lenne talán a legszerencsésebb, ha családok történetére fókuszálnánk, amikor egyes személyek életpályáit fűrkésszük. Az alábbiakban erre teszek kísérletet, amikor Gregorjanci Pál kapcsán a családjáról, mint az egyéni karrier elősegítőjéről, valamint a pécsi püspöki kinevezésének esetleges háttéréről lesz szó.

Gregorjanci Pál életéről csak töredékes ismeretekkel rendelkezünk.¹⁴ Bizonyosan humanista iskolázottságú, jogi doktorátust szerzett személlyel állunk szemben, aki jó kapcsolatokat ápolt Oláh Miklóssal, Újlaki Ferenc győri püspökkel és 1550–1554 között királyi helytartóval, valamint Nádasdy Tamással, tehát a kor legbefolyásosabb, a bécsi udvarban a legotthonosabban mozgó tagjaival.¹⁵ Emellett élvezte Habsburg I. Ferdinánd bizalmát is. Az ő megbízásából tárgyalt 1550-ben Rómában, 1551-ben pedig uralkodói utasításra részt vett a Tridenti Zsinat munkájában, a következő évben pedig ő képviselte Ferdinándot Rómában a Fráter György meggyilkolása miatt induló vizsgálat során.¹⁶ Karrierjét diplomáciai képességeinek, de még inkább jogi képzettségének köszönhette. Miként egy 1562-ben kelt iratban Dessewffy János udvarmester megfogalmazta,

⁷ Bessenyei 2005, illetve a Századok 144 (2010/4) számában megjelent tanulmányok.

⁸ Fundarková – Pálffy 2003.

⁹ Lásd Soós István, Pálffy Géza, Dominkovits Péter, Fazekas István tanulmányait a Századok 143 (2009/4) számában.

¹⁰ Pálffy 2009.

¹¹ Lásd erre: Molnár 2006. 8.

¹² Zágrábi tevékenységére lásd: Lukinović 1995. 247–248.

¹³ MOL A 57. Libri Regii IV. kötet 231–232. Pálffy 2010. 170.

¹⁴ Bartoniek 1975. 128–132.; Katona 2003. 29.; Mikó–Verő 2008. I. 96.; Nr. II–18–19.

¹⁵ Ennek jelentőségére Pálffy 2002a.

¹⁶ Fraknoi 1903. 74–80.; 100–101.

a kortársak szerint ő számított a legfelkészültebbnek a jog terén.¹⁷ Nem véletlen, hogy a magyar historiográfia elsősorban az 1552–1553 fordulóján elkészült, Quadripartitum néven elhíresült törvénygyűjtemény egyik megalkotójaként tartja számon. Ez a munka csak 1798-ban látott napvilágot, ám ennek egy Gregorjanci által jegyzett részlete, amelyben a magyar királyok törvényeinek érvényességéről írt, és röviden jellemezte a magyar királyokat, megjelent külön is Kovachich Márton György kiadásában.¹⁸ Fennmaradt ezen kívül egy 1558-ban kelt kézíratos dekrétumgyűjteménye,¹⁹ amelyből időközben napvilágot látott a világi és egyházi előjárókról készült sematizmusa, a *Mnemosynon sive Praelati et Barones cum officiis et Residentiis aetate nostra 1558*,²⁰ valamint egy rövid országleírása *Breviarium rerum Hungaricarum historico-geographicum* címmel.²¹ Ha ehhez hozzávesszük, hogy 1549-től ott találjuk a Magyar Tanács tagjai között,²² 1562-ben Nádasdy halála után pedig az ő neve is szóba került a helytartói tisztség betöltésére, sőt, többen alkalmasabbnak látták Mérey Mihály személyénél a nádori helytartói posztra, talán nem merészség kijelenteni, hogy Gregorjanci a magyar politika fajsúlyos alakjának számított. A felsorolt adatokból azonban látszik, hogy személye inkább történetírói munkássága révén ismert, és jogos Tóth Gergely megállapítása, miszerint „Gregorjanci életéről összefoglaló tanulmány eddig nem készült”.²³ Ezt a hiányt én sem tudom pótolni, jelen tanulmányban csupán a felemelkedés hátterével, és a még a lexikon szócikkekből is gyakran kimaradó pécsi püspöki kinevezés lehetséges okaival kívánok foglalkozni.²⁴

A Gregorjanciak története alig kilencven esztendő óta él fel. A pécsi püspökség jeles historikusa – meglehetősen költői túlzással – fényes nemesi famíliaként említi.²⁵ Az első emlék 1512-ben bukkan fel Györggyel, az első név szerint ismert családtaggal kapcsolatban, és három generációval később, 1610-ben Miklós elhunytával véget is ért a Gregorjanciak fiúági története.²⁶ Ez nem számított ritkaságnak a kora újkorban, hiszen a családszerkezet igen törekeny volt, csak keveseknek sikerült tartósan dinasztiát alapítaniuk.²⁷ Batthyány Boldizsár vicebán 1512. december 13-án a zágrábi káptalannak kelt idézőlevelében szerepel először Gregorjanci György, akinek az egyik gregorjanci jobbját ért sérelem miatt a báni törvényszék elé idézték belosovci Kerhen Mihályt és budróci Budor Andrást.²⁸ György tehát ekkor már felnőtt férfúnak számított. Külföldi tanulmányokat sejtet, hogy a forrásokban gyakran magister néven szerepelt.²⁹ Egy 1513-ban készült adóösszeírás szerint Gregorjáncon két adózó portája volt,³⁰ azaz György ekkor a Kőrös vármegyei kisnemesek közé tartozott. 1514-ben tanúként szerepelt egy a Ráttkai Benedek és Brandenburgi György között Verbovec miatt zajló vizsgálatban,³¹ 1518-ban

¹⁷ „[Gregorjanci] inter omnes alios est magis iurisperitus...” Pálffy 2010. 283.

¹⁸ *Quorum Regum Privilegia servuntur, et quorum non, ac Regum Hungariae nomina seriatim descripta.* Kovachich 1798. 315–331.

¹⁹ Ennek történetére lásd Jánosi 1988.

²⁰ Kovachich 1798. 98–111.

²¹ Bél 1746. 85–112. Magyar fordításban Gregoriancz 2007.

²² Ember 1946. 77–78.

²³ Katona 2003. 29.

²⁴ A család történetét egy későbbi tanulmányban tervezem bemutatni.

²⁵ „*Paulus de Gregoriancz illustri Nobilique... familia ortus.*” Koller 1801. 315.

²⁶ Bojničić 1899. 56.

²⁷ Varga 2001. 298.

²⁸ „*nobiles Georgius litteratus de Gregorjancz*” AZK Loca Credibilia Zagrabiensis G. 89. A Budorokra lásd Pálffy 2002b.

²⁹ Adamček – Kampuš 1976. 60.; 129.

³⁰ A Prodávízhez közeli település nem szerepel Engel Pál digitális térképén, és a Josip Adamček és Ivan Kampuš által összeállított forráskötetben is összesorva szerepel Gregorjovccal, a mai Kalnikhoz közeli Greguroveccel. Engel 2001. Gregorjanc valahol Prodávíztól (a mai Virje) nyugatra, északnyugatra fekvő, mára elpusztult falu. Heller 1978. 86.

³¹ MOL DL 37948.

már az utóbbi főúr familiárisa, aki urát egy Bakóc Tamással folytatott birtokperben képviselte, és ő mutatta be az örgróf nevében a bizonyításhoz szükséges okleveleket.³² Úgy tűnik, hogy ezekben az években figyeltek fel jogi képzettségére, és mind gyakrabban hívták különböző ügyekhez. 1519-ben előtte egyezett meg Pezeri László fia János a zajezdai Herkffyekkel,³³ legkésőbb 1520. április 3-án pedig már szlavón alítélőmesterként állított ki oklevelet a raszinyakeresztúri Bocskai István és csébi Pogány Zsigmond közötti egyezségről.³⁴ 1521-ben és 1522-ben szintén ebben a minőségében mint „*magister Georgius de Gregoryancz viceprothonotarius huius regni Slavonie*” szerepelt fogott bíróként kisebb ügyekben, miképpen ez a szórványos adatokból kiolvasható.³⁵

A hivatali pályán való emelkedéssel párhuzamosan György hozzákezdett a családi birtokállomány lassú bővítéséhez. 1520-ban a Kőrös megyei Markovcon legalább nyolc, Gregorjáncon, Dorozlavcon és Kamarcsán további öt adózó telkét írták össze.³⁶ Markovcon ebben az évben sikerült Gwokowecz? Mátyás özvegyének a portáit is – ismeretlen módon, talán vásárlás útján – megszerezni.³⁷ Emellett a Kőrös megyei Hegenben és Lovrecsanban³⁸ is voltak kisebb birtokrészek a tulajdonában.³⁹ Gregorjánci György igyekezett megvetni a lábát Szlavónia mellett Magyarországon is. Még Ulászló királytól adományba kérte a hűtlenségbe esett ternovci Bekovith Kristóf és Benedek minden magyarországi és szlavóniai birtokát, így a Zala megyéhez tartozó, ám a Muraközben fekvő Belica possessziót is. Az ügyben hosszú pereskedés vette kezdetét, mely végén megegyezés született. Ennek értelmében a birtokot megosztották, és a Batthyány Boldizsár kezén zálogban levő, száz forint értékű birtokrészt György kötelessége volt visszaváltani.⁴⁰ Talán innen datálható a nagyhatalmú Batthyányakkal való konfliktus, ők ugyanis nem szívesen mondtak le e muraközi zálogbirtokukról, és sok kellemetlenséget okoztak a Gregorjánciaknak ezekben az időkben. 1522 áprilisában Batthyány Boldizsár családtagjai nevében a császmái káptalan előtt tiltotta Gregorjáncit Syveci Labaas Mihály Kőrös megyei Salgovcban levő birtokrészének megvásárlásától, vagy zálogba vételétől, és az üzlet valószínűleg nem is realizálódott.⁴¹ Nem tudom, hogy volt-e Györgynek valamilyen birtokpolitikája, igyekezett-e védettebb helyre áttenni a családi kúriát. Nem tartom kizártnak, hogy igen, és talán emiatt adományozta örök jogon kányaföldi Kerecsényi Pál szlavón vicebánnak Markovcban, Hegenben és Lovrecsanban fekvő birtokrészeit 1521 szeptemberében.⁴² Az bizonyos, hogy sikerült tartósan megtelepedni Belicában, ugyanis 1522. április 13-a után⁴³ az itteni kúriájában tört rá Bekovith Kristóf, aki miután megölte, még a nála levő báni pecsétet is magával vitte.⁴⁴ A politikai orgyilkosság véget vetett az ismerelenségből felemelkedő, jogászai ismereteit sikerrel kamatoztató György pályafutásának. A családot megviselte a tragédia, a Bekovithok Varasd megyei birtokait Báthori István királyi helytartó Ernuszt Jánosnak adományozta, és arra sincsen adatom, hogy Belica megmaradt volna a Gregorjánciak kezén.

³² MOL DL 37582.

³³ MOL DF 219308.

³⁴ MOL DL 89142.

³⁵ 1521. febr. 28. fogott bíró. MOL DF 219325.; 1522. ápr. 13. fogott bíróként bevallást tesz. MOL DF 219336

³⁶ Adamček – Kampuš 1976. 122.; 129.

³⁷ „Ibidem [Markovc] relicte Mathie similiter apud dominum viceprothonotarium” Uo. 122.

³⁸ Isprave 1964. 4453. Utóbbi Lowrenchewcz néven szerepel, és nagy valószínűséggel a Varasd megyei Lovrecsannal azonos, amely a két vármegye határához közel fekszik, és talán emiatt vélték Kőrös megyeinek.

³⁹ Uo.

⁴⁰ MOL DF 268186.

⁴¹ MOL DL 101555. Syvecz a Batthyányak újudvari birtokához közel feküdt, Salgovcot nem tudtam beazonosítani.

⁴² ISPRAVE 4453.

⁴³ MOL DF 219336. Ez az utolsó ismert adat a tevékenységéről.

⁴⁴ MOL DF 94347.

A gyilkosság oka homályban maradt. A nádornak a császári káptalanhoz írt parancslevelében Bekovith Ilona nevű feleségét tette érte felelőssé, mondván, hogy ördögi biztatással vette rá urát a tettére.⁴⁵ Talán családi viszály állt a háttérben, hiszen a két família közti megegyezés értelmében Kristóf feleségül adta nővére, Bekovith Margit Anna nevű leányát György testvéréhez Márkhoz. Anna már az esküvő előtt György udvarházába került, és e frigy próbálta rendezni a két család viszonyát, amint látható, sikertelenül.

Eddig még nem esett szó Gregorjánci György családi kapcsolatairól. Nem véletlenül, hiszen alig tudunk valamit a közvetlen családtagjairól. Szüleit nem ismerjük, a testvérei közül István, Mihály, Márk, Pál és Ambrus neve maradt fenn. Mihályról nem tudok többet, Márk az 1520-as évek elején még ifjú lehetett, hiszen most készült házasodni. A gyilkosság utáni pereskedésben Ambrus és István neve szerepelt, ők lehettek a családban Györgyöt követően a legidősebbek. István ezek után eltűnik a szemünk elől, és a következő évtizedekben csak Ambrus, valamint a legfiatalabb testvér, a későbbi humanista főpap, Pál szerepel a forrásokban. Úgy tűnik, hogy Ambrus kivételével egyik testvérnek sem született fia, György után is csak Krisztina nevű lánya maradt Katalin nevű feleségétől.⁴⁶ Hiába volt tehát bőséges gyermekáldás az ismeretlen Gregorjánci szülőknél, nem sikerült biztosítani a család hosszútávú jövőjét.

A fenti forrásokból kiderül, hogy Pál és Ambrus testvérek voltak. Ez eddig különbözőképpen szerepelt a szakirodalomban, több helyütt inkább Ambrus unokaöccsének tekintették a főpapot.⁴⁷ A testvéri viszonyt megerősíti egy 1552-ben kelt birtokadományozásról szóló oklevél is, amelyben Pál az édestestvérének „frater germanus” nevezte Ambrust.⁴⁸

A két testvér közül minden bizonnyal Ambrus volt az idősebb, ugyanis jóval korábbról vannak adatok az ő hivatali ténykedéséről. 1533-ban kőrösi szolgabíró, és még legalább kétszer, 1541-ben és 1543-ban betöltötte ezt a tisztséget.⁴⁹ Bár a szolgabírói hivatal egyáltalán nem volt vonzó a vármegyei nemesség körében, és inkább a kisnemesi társadalomból kerültek ki, nagyon jó iskolának bizonyult a közigazgatás megismeréséhez.⁵⁰ Ambrus valószínűleg tovább vitte a családi hagyományt, és elvégzett bizonyos stúdiumokat. Neve mellett szinte állandó jelzőként ott szerepelt a litteratus, azaz a deák jelző, és későbbi tisztségei azt bizonyítják, hogy a közigazgatás mellett jogi és gazdasági ismeretekkel is rendelkezett.⁵¹ Sajnos arra nem tudom a választ, hogy melyik nagybirtokos familiárisaként szolgált ezekben az esztendőben, mert a Kőrös vármegye ispáni tiszte éppen üresen állt, így ebből nem derül ki, hogy ki választotta a szolgabírói tisztségre Ambrust. Az biztos, hogy nem állt királyi szolgálatban, és nem bukkant fel a nagyhatalmú zágrábi püspök Erdődy Simon környezetében sem. A Kőrös megyei szerepvállalásból valószínűsíthető, hogy az egykori ellenlábas Batthyányak érdekeit képviselte, mert Velike és Greben révén ők számítottak a vármegye legnagyobb birtokosainak az eszéki vereség (1537) utáni években.⁵² Ambrus igazi karrierje azonban néhány évvel később kezdődött, miután már a szintén ekkor felemelkedő Zrínyiek szolgálatába szegődött.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ MOL DL 94349.

⁴⁷ Katona 2003. 29.

⁴⁸ AZK Loca Credibilia Zagrabienensis G. 237.

⁴⁹ (1533) Adamček–Kampuš 1976. 134.; HDA Arhiv Kerecheni 1533. dec. 19., Filetinec; (1541) Laszowski 1917. 71. okl.; (1543) Adamček–Kampuš 1976. 137.

⁵⁰ A szolgabíró társadalomra lásd Szakály 1997.

⁵¹ Erre jó példa az általa megfogalmazott 1558. évi szlavón tartományi gyűlésre készült meghívó, amelyet Pálffy Géza dolgozott fel kitűnően. Pálffy 2004.

⁵² Erre utal, hogy 1538. szeptember 14-én Greben várából írt Batthyány Kristófnak. MOL P 1314 302.

A Gregorjanciak számára kulcsfontosságúnak bizonyult a Zrínyi családdal kialakított szoros kapcsolat. A Habsburg-udvar részéről sokáig bizalmatlanul kezelt Zrínyiek 1540-től váltak Szlavónia legbefolyásosabb családjává, és ez megteremtette a lehetőséget, hogy a szolgálatukban álló familiárisok mind fontosabb posztokat tölthessenek be.⁵³ Ambrus szolgálatba állásának idejét szintén nem tudom pontosan. Zrínyi úgy emlékezett a végrendeletében, hogy Ambrus már az ő ifjú korától kezdve folyamatosan segítette,⁵⁴ de ennek az első nyoma 1541-ből maradt fenn, amikor Gregorjanci a medvevári uradalomban élő turopoljai nemesség kapitányaként tevékenykedett.⁵⁵ Ambrus tehát még Zrínyi báni kinevezése előtt szegődött hozzá, és ez felértékelhette szolgálatait. 1542-ben már szerepelt a Zrínyi által bejelentett ügyvédek között,⁵⁶ rá egy évre a bán Korenyak Jánossal együtt őt küldte a Frangepánokhoz, hogy elérje náluk Nádasdy Tamás sztenicsnyáki várának a visszaadását.⁵⁷ Érzékletes a lukaveci nemeseknek a jellemzése, akik a Zrínyivel folytatott per során megjegyezték, hogy Gregorjanci a bán legbelsőbb tanácsosai közé tartozott, aki lukaveci várnagyként felügyelte a kastély megerősítését is.⁵⁸ Ezek szerint nem csupán hivatali szolgálatára, avagy jogi képzettségére tartott igényt Zrínyi, hanem katonai és gazdasági ismereteire is szükség volt. Ezt jelzi, hogy 1566-os végrendeletében Ambrust kinevezte a család horvátországi birtokai irányítására.⁵⁹

Gregorjanci Ambrus a családi birtokkomplexum irányításában való részvétel mellett szerepet kapott a szlavón közigazgatás működtetésében is. 1543-ban kőrösi szolgabírósága mellett őt bízták meg – Raveni Mihály szlavón ítélmester társaként – a királyi hadiadó beszédésével is, és úgy tűnik, hogy sikerrel oldotta meg ezt a feladatot.⁶⁰ Ez presztízs mellett anyagi haszonnal is járt, hiszen a három szlavón vármegyéért háromszáz forintot kaptak a rovók, ebből Ambrust illette a fele, amit ebben az évben a kimutatás szerint biztosan megkapott.⁶¹ 1546-ban,⁶² 1553-ban,⁶³ 1554-ben⁶⁴ és 1555-ban⁶⁵ szintén ő végezte a hadiadó adminisztrációját, és szakértelmét mutatja, hogy Zrínyi lemondása után, Erdődy Péter bánsága idején Ferdinánd továbbra is őt nevezte ki erre a feladatra.⁶⁶

A hivatali ranglétrán való emelkedés együtt járt a családi birtokok lassú gyarapodásával, és a vármegyei nemességen belüli nagyobb megbecsültséggel. Ambrus még 1543 előtt elvette feleségül Stubicai Ferenc lányát Veronikát, és vele megkapta a stubicai birtokok egy részét is.⁶⁷ Veronika testvére Erzsébet Mihanovith

⁵³ A Zrínyi család 1530-as évek beli történetére legújabban lásd Varga 2010. 25–27.

⁵⁴ „Quia egregius dominus Ambrosius literatus de Gregoryancz ab adolescentia mea in cunctis meis rebus et negotiis mihi probe et fideliter servivit.” Barabás 1899. 487.

⁵⁵ Laszowski 1906. 84–85.

⁵⁶ Barabás 1899. 147.

⁵⁷ Šišić 1915. 309.

⁵⁸ „Ambrosius Gregoryancz, praefectus bonorum ac specialis familiaris et servitor dicti domini Nicolai comitis et bani, ac ad praemissam dicti castelli Lwkawecz restitutionem per ipsum dominum Nicolaum comitem et banum specialiter deputatus” Laszowski 1906. 328.

⁵⁹ „super omnibus bonis meis in Croatia habitis specialem tutorem et gubernatorem constituo, qui omnia negotia ibidem habita et causas dirigere debeat, quem et filii mei usque ad eorum perfectam aetatem pro tutore et gubernatore illorum bonorum habeant, cui et officiales moderni et futuri in omnibus licitis pareant.” Barabás 1899. 487.

⁶⁰ „Pro subsidio contribuant et connumerationem istam magister prothonotarius regni et Ambrosius literatus, dicatores regie Maiestatis fideliter peragant.” Šišić 1915. 322.

⁶¹ „Juxta veterem consuetudinem regni Sclavonie sallarium dicatoris de singulo comitatu fl. 100.” Adamček–Kampuš 1976. 143.

⁶² Adamček–Kampuš 1976. 144.

⁶³ Adamček–Kampuš 1976. 153.; Šišić 1915. 400.

⁶⁴ Šišić 1915. 410.

⁶⁵ Barabás 1899. 326.

⁶⁶ Barabás 1898. 436.

⁶⁷ Veronika 1559-ben már nem élt. AZK Loca Credibilia Zagrabiensis G. 192.

Györgyöt választotta férjül, Ambrus a házasság révén vele tudott szorosabb kapcsolatba kerülni. Ez a frigy nem jelentett látványos változást, ám György 1546-ban például zágrábi alispánként szolgált, így a sógorság inkább Ambrusnak szolgált előnyére. Gregorjanci és Mihanovith Zágráb megyében közösen birtokolták a Száván túli Podotocsje falu 2-2, valamint a védettebb helyen fekvő Bedenica 3-3 portáját 1543-ban.⁶⁸ Tíz évvel később Zelinán és Felsősztribicán is volt összesen 12 telkük, és ez összehangolt birtokszerzésre utal. Ha külön vizsgáljuk Gregorjanci Ambrus birtokállományát, akkor 1543-ban az előbb említettek mellett az egykor Karlovics Ilona kezén levő Prezekán 2,⁶⁹ a szintén Zrínyi uradalom Rokonokon és tartozékain 17, Brezovicán 14, Odraszentgyörgyön 4, azaz összesen 45 forint hadiadót vetettek ki rá. Amennyiben 1 forintos hadiadóval számolhatunk, akkor Zágráb és Kőrös megyében összesen ennyi adózó portája volt,⁷⁰ míg 1546-ban csak Zágráb megyében 26 telke után élvezett mentességet.⁷¹ Az itt található Busevcen a lukaveci nemesek ajándékaént jutott hozzá egy 75 forint értékű birtoktestekhez,⁷² Lukavecen pedig egy udvarházat is megszerzett zálogban.⁷³ 1547-ben királyi adománylevelet kapott Zrínyi Miklós Pobresje birtokot érintő ajándékára,⁷⁴ 1549-ben Drenova és Blaskovc,⁷⁵ egy évvel később pedig Lovreccan palánkvár „fortalitium” birtokjogába iktatta be a zágrábi káptalan.⁷⁶ A szórványos adatokból úgy tűnik, hogy foglalkoztatta a birtokainak a jövedelmezősége, Odráról szőlőre és szántóra van adat,⁷⁷ Brezovicáról és Podotocsjéről pedig disznótenyésztésre.⁷⁸ Az 1550-as években Varasd megyében is sikerült megvetnie a lábát, a Lobar melletti Szuteszkán volt egy telke, ahol Forchich János későbbi vicebái, és a Varasd megyében aktívan politizáló Humszkiak voltak a szomszéd birtokosok.⁷⁹

Ambrus szívós munkával elért a csúcsra. Az ország harmadik méltóságát hosszú ideig betöltő Zrínyi Miklós belső bizalmasaként a középnemesség soraiba küzdötte magát, 1547-től egregiusnak említik a forrásokban. Tárgyalt időszakunkon kívül megszerezte a vicebái tisztséget, miközben betöltötte Zágráb és Kőrös vármegyék ispáni feladatait is.⁸⁰ Rá hárult a feladat, hogy a tartományból mind több jövedelmet szedjen be, amit mind gyakrabban kellett a Dél-Dunántúl legfontosabb erősségének, Sziget várának a fenntartására fordítani.⁸¹ A Baranya és Somogy határán álló végvár sikerrel akadályozta meg a Hódoltság kiszélesítését, és eredményesen zavarta a pécsi és a pozsegai szandzsák közötti együttműködést. Szigetről a Drávát is ellenőrzés alatt lehetett tartani, így fontos volt Szlavónia védelme szempontjából is.⁸² Joggal írta Budina Sámuel 1568-ban,

⁶⁸ Adamček–Kampuš 1976. 140.; 142. A frigyek időpontjának előbb kellett történnie, mint hogy közösen szerepeljenek az adóösszeírásokban.

⁶⁹ Adamček–Kampuš 1976. 133.

⁷⁰ Adamček–Kampuš 1976. 137.; 140–143.

⁷¹ Adamček–Kampuš 1976. 137.; 146.

⁷² Laszowski 1906. 102–103.

⁷³ Laszowski 1906. 142–143.

⁷⁴ MOL E 148. Fasc. 33. No. 7.

⁷⁵ AZK Loca Credibilia Zagrabienensis G. 341.

⁷⁶ AZK Loca Credibilia Zagrabienensis G. 374.

⁷⁷ Laszowski 1906. 311.

⁷⁸ Laszowski 1906. 102–103.

⁷⁹ Adamček–Kampuš 1976. 137.; 170.

⁸⁰ Adamček–Kampuš 1976. 183–184.

⁸¹ Šišić 1915. 410. 1554. aug. 7. Bécs. Ferdinánd utasítja Gregorjancit, hogy a szlavón dikából befolyt összeget azonnal fordítsa Sziget katonáinak zsoldjára.

⁸² Varga 2009b. 45–47.

hogy egész Szlavónia legerősebb bástyája Szigetvár, amely „Szlavónia határán fekszik”.⁸³ Bár Szlavónia fokozottabb áldozatvállalására 1554-től vannak adataink, nem kizárt, hogy ezzel valamilyen módon összefügg Gregorjanci Pál pécsi püspöki kinevezése.

Pál fiatal éveiről hallgatnak a források. Az 1510-es években született, 1522-ben már megemlítik a testvérek között. 1540-ben, még Erdődy Simon püspök idejében megkapta a zágrábi olvasókanonoki címet, a következő években jobbra talán Zágrábban tartózkodott. Erdődyt Oláh Miklós követte a zágrábi püspökök sorában, kapcsolatuk innen is datálható. A kettejük közti ismeretség bizonyítéka, hogy miután Oláh egri püspök lett, Gregorjanci ott is kapott kanonoki stallumot és kinevezték szabolcsi főesperesnek is.⁸⁴ Ebben a minőségében esett rá a választás, hogy ő kövesse Váraljai Szaniszlót a megüresedő pécsi püspökségben. Gregorjanci kinevezése nem maradt fenn, de mindenképp Váraljai 1548. április 21-én bekövetkezett halála és az október 18-án kezdődő pozsonyi országgyűlés ideje közé tehető, mert utóbbin már a prelátusok között szerepelt.⁸⁵ A pápai kúria soha nem erősítette meg Gregorjancit, és arra sincsen adat, hogy Pál foglalkozott volna az egyházmegyéjével. 1549. december 12-én mint választott pécsi püspök jutott hozzá Újlaki Ferenc győri püspök jóvoltából egy pozsonyi kanonoki stallumhoz, 1550. április 20-án pedig már választott zágrábi püspökként említik.⁸⁶ Ezek az adatok azt sejtetik, hogy ő nyitotta meg a pécsi püspökök hosszú sorát, akik pusztá címként tekintettek hivatalukra, és egyáltalán nem törődtek egyházmegyéjük sorsával. Ez könnyen igaz lehet, de éppen Ambrus személye az, ami miatt gyanakodhatunk, hogy nem csupán a kiszámíthatatlan uralkodói kegy, vagy Oláh Miklós és Újlaki Ferenc támogatása húzódik meg a kinevezés mögött. Lehetséges, hogy Zrínyi Miklós is közbenjárt az érdekében, akinek horvát-szlavón bánként elemi érdeke volt, hogy a Dél-Dunántúlon és Szlavóniában fekvő püspöki birtokok felügyeletét és adóztatásának jogát rajta keresztül könnyebben megszerezhesse. Ha ez így történt, akkor Gregorjanci Pál kinevezése mögött nagyon is valódi érdekek rejtőztek, ami utódai esetében, ilyen speciális családi kapcsolatok hiányában már nem állt fenn. A zágrábi püspöki székbe való kinevezés is ezt a verziót erősítheti, hiszen ez a lépés Zrínyinek még inkább előnyére vált, ugyanis eddig a az egyházi birtokok immunitása nagyban akadályozta őt a hatékonyabb irányítás megszervezésében. Gregorjanci Pál és Zrínyi kapcsolatában eddig nem találtam neurálgikus pontokat, ám elődeinek számtalan konfliktusa volt a Szlavóniában hatalmas befolyással bíró püspökökkel, akik nem voltak hajlandók a bánok rendelkezésére bocsátani tizedbevételeiket, és ezzel gyengítették az amúgy is ingatag lábakon álló védelmi rendszert. Talán ennek felismerése vezetett ahhoz, hogy másfél évtizeddel később Draskovics György egyszerre töltötte be a zágrábi püspök és a horvát-szlavón báni tisztséget.

Összegzésül megállapítható, hogy Gregorjanci Pál egy olyan kisnemesi közegből származott, ahol nem volt ritka az egyházi pályán való felemelkedés. Még nem tudom az okát, de elgondolkodtató, hogy ugyaninnen indult Brodarics István pályafutása, aki szintén a humanista műveltsége révén jutott be a főpapi rétegbe.⁸⁷ Új eredménynek számít, hogy Pál esete még a családban sem egyedi, hiszen Gregorjanci György és Ambrus szintén tanultnak számítottak, és jogi képzettségük segítette őket a karrierjük során. A családi példák és Ambrus testvérének támogatása nagyban hozzásegítette Pált, hogy az 1550-es évekre a magyar politikai elit meghatározó tagjává váljon.

⁸³ Budina 1978. 5–6.

⁸⁴ Lukinović 1995. 247.

⁸⁵ Koller 1801. 315.

⁸⁶ Koller 1801. 316.; 321–322.

⁸⁷ Brodarics Istvánra legújabbán lásd a Pécsi Szemle 2010/1. számában Gözsy Zoltán, Kasza Péter és Varga Szabolcs tanulmányait.

Felhasznált források

AZK	Arhiv Zagrebački Kaptola. Capitulum Zagradiense. Locus Credibilis I.
HDA	Hrvatski Državni Arhiv Obiteljski i osobni arhivski fondovi 727. Obitelj Kerecheni – Zelina
MOL	Magyar Országos Levéltár E szekció Kamarai levéltárak E 148 Neoregistrata Acta P szekció Családi levéltárak P 1314 A herceg Batthyány család levéltára (Batthyány cs. lt.), Missilies

Felhasznált irodalom

ADAMČEK–KAMPUŠ 1976	Adamček, Josip–Kampuš, Ivan: <i>Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV. i XVI. stoljeću</i> . (Sveučilište u Zagrebu, Institut za hrvatsku povijest, izvori za hrvatsku povijest 3.) (Zagreb: Institut za Hrvatsku Povijest, 1976)
BARABÁS 1898–1899	Barabás Samu: <i>Zrínyi Miklós a szigetvári hős életére vonatkozó levelek és okiratok</i> 1. kötet. Levelek 1535-1565. (Monumenta Hungariae Historica / Magyar történelmi emlékek 29.) (Budapest: MTA, 1898) 2. kötet. <i>Levelek 1566-1574. Oklevelek 1534-1602. Pótlék 1535-1567</i> . (Monumenta Hungariae Historica / Magyar történelmi emlékek 30.) (Budapest: MTA, 1899)
BARTONIEK 1975	Bartoniek Emma: <i>Fejezetek a XVI–XVII. századi magyarországi történetírás történetéből</i> . (Budapest: 1975)
BESSENYEI 2005	Bessenyei József: <i>A Nádasdyak</i> . (Budapest: General Press Kiadó, 2005)
BÉL 1746	Belius, Matthias: <i>Adparatus ad historiam Hungariae</i> . Tom. II. (Posonii: 1746)
BOJNICIĆ 1899.	Bojničić, Ivan: <i>Der Adel von Kroatien und Slavonien</i> . (Nürnberg: 1899)
BUDINA 1978	<i>Budina Sámuel históriája magyarul és latinul Szigetvár 1566. évi ostromáról</i> . Fordította és jegyzetekkel ellátta: Molnár Imre. A fordítást az eredetivel egybevetette: Berényiné Révész Mária. (Szigetvár: Szigetvári Várbaráti Kör, 1978) (Szigetvári Várbaráti Kör kiadványai 6.)
EMBER 1946	Ember Győző: <i>Az újkori magyar közigazgatás története</i> . (Budapest: MOL, 1946)
ENGEL 2001	<i>Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis</i> . CD-ROM. Szerk. Engel Pál. Térinformatika: Kollányi László – Sallay Ágnes. (Budapest: MTA TTI, 2001)
FEDELES 2007	Fedeleš Tamás: Egy Jagelló-kori humanista pályaképe. Csulai Móré Fülöp (1476/1477–1526) <i>Levéltári Közlemények</i> 78 (2007) 35–84.
FEDELES–SARBAK–SÜMEGI 2009	<i>A Pécsi Egyházmegye története I. A középkor évszázadai (1009–1543)</i> Fedeleš Tamás – Sarbak Gábor – Sümegi József (szerk.) (Pécs: Fény Kft, 2009)
FRAKNÓI 1903	Fraknoi Vilmos: <i>Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékekkel</i> III. (1526–1689) (Budapest: SzIT, 1903)
FUNDARKOVÁ – PÁLFFY 2003	Pálfiocvi v novoveku. Vzostup významného uhorského šľachtického rodu. Fundarková, Anna–Pálffy Géza (Szerk.) (Bratislava – Budapest: Spoločnosť Pro História-AEP, 2003)
GREGORIANCZ 2007	Gregoriancz Pál: A magyar történelem történeti-földrajzi kivonata. In: <i>Kronikáink magyarul</i> III/2. Válogatta és fordította Kulcsár Péter. (Budapest: Balassi, 2007) 109–137.

- HELLER 1978 Heller, Georg: *Comitatus Crisiensis*. (Veröffentlichungen des Finnisch-Ugrischen Seminars an der Universität München Serie A Band 8.) (München: 1978)
- ISPRAVE 1964 Isprave u Arhivu Jugoslavenske Akademije. (Nastavak – do 1526. godina) Stipišić, Josip – Šamšalović, Mladen, *Zbornik Historijskog Institut JAZU* 5 (1964) 533–578.
- JÁNOSI 1988 Jánosi Mónika: Gregoriánczi Pál kéziratoss törvénygyűjteménye a XVI. század közepéről. *Magyar Könyvszemle* 104 (1988) 54–64.
- KATONA 2003 Katona István: *A kalocsai érseki egyház története* II. Fordította: Takács József. A fordítást szakmailag ellenőrizte és sajtó alá rendezte, valamint a kiegészítő jegyzeteket írta: Tóth Gergely. (Kalocsa: Kalocsai Múzeumbarátok Köre, 2003)
- KOLLER 1801 Koller, Josephus: *Historia episcopatus Quinqueecclesiarum V.* (Posonii–Pestini: 1801)
- KOSZTA 2007A Koszta László: Egy francia származású főpap Magyarországon. Bertalan püspök (1219–1251) In: *Uő: Írásbeliség és egyházszerkezet*. (Szeged: 2007.) (Capitulum III.) 23–44.
- KOSZTA 2007B Koszta László: Hont-Pázmány nembeli Achilles pécsi püspök. In: *A pécsi egyházmegye vonzásában. Tanulmányok Timár György tiszteletére*. Fedeles Tamás–Horváth István–Kiss Gergely (Szerk.) (Pécs: METEM, 2007) 163–190.
- KOVACHICH 1798 Kovachich, Martinus Georgius: *Scriptores rerum Hungaricarum minores, hactenus inediti, synchroni, aut proxime coevi...* Tom. I. (Budae: Typis Regiae Universitatis, 1798)
- KUBINYI 2001 Kubinyi András: Pécs gazdasági jelentősége és városiassága a késő-középkorban. In: *Pécs szerepe a Mohács előtti Magyarországon*. Szerk. Font Márta. (Pécs: Pécs Története Alapítvány, 2001) (Tanulmányok Pécs történetéből 9.) 43–53.
- LASZOWSKI 1906 Laszowski, Emilij: *Povjesni spomenici plen. Općine Turopolja nekoć „Zagrebačko polje” zvane / Monumenta historica nob. Communitatis Turopolje olim „campus Zagrabienensis” dictae*. Svezak treći: 1527.-1560. s nadopunjkom k sv. I. i II. 1347-1525. (Zagreb: 1906)
- LASZOWSKI 1917 Laszowski Emilij: *Monumenta Habsburgica regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae Knjiga III. 1540-1554*. (Zagreb: 1917.) (MSHSM XL.)
- LUKINOVIĆ 1995 Lukinović, Andrija: Pavao Gregorijanec 1550-1557. In: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*. Juraj Batelja et alii. (Zagreb: Školska Knjiga, 1995) 247–248.
- MIKÓ–VERŐ 2008 Mátyás király öröksége. *Késő reneszánsz művészet Magyarországon (16–17. század)*. Kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában 2008. március 28–2008. július 27. I–II. Katalógus. Mikó Árpád–Verő Mária (Szerk.) (Budapest: MNG, 2008)
- MOLNÁR 1999 Molnár Antal: Jezsuiták a hódolt Pécsen (1612–1686). In: *Pécs a törökkorban*. Szerk. Szakály Ferenc–Vonyó József (Szerk.) (Pécs: Pécs Története Alapítvány, 1999) (Tanulmányok Pécs történetéből 7.) 171–265.
- MOLNÁR 2002 Molnár Antal: *Katolikus missziók a hódolt Magyarországon I. (1572–1647)* (Budapest: Balassi, 2002) (Humanizmus és Reformáció 26.)
- MOLNÁR 2003 Molnár Antal: *A katolikus egyház a hódolt Dunántúlon*. (Budapest: METEM, 2003) (METEM könyvek 44.)
- MOLNÁR 2006 Molnár Antal: *A bátai apátság és népei a török korban*. (Budapest: METEM, 2006) (METEM könyvek 56.)

- PÁLFFY 2002A Pálffy Géza: A magyar nemesség bécsi integrációjának szinterei a 16 – 17. században. In: *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*. Fodor Pál – Pálffy Géza – Tóth István György (Szerk.) (Budapest: MTA TKI, 2002) 307–331.
- PÁLFFY 2002B Pálffy Géza: Egy szlavóniai köznemesi család a két ország szolgálatában. A budróci Budor család a XV–XVIII. században. In: *Hadtörténelmi Közlemények* 115 (2002/4) 923–1007.
- PÁLFFY 2004 Pálffy Géza: Egy fontos adalék történeti földrajzunk s közigazgatás-történetünk históriájához: Az 1558. évi horvát-szlavón közös országgyűlés meghívólevele. In: *Fons (Forráskutatás és Történeti Segéd tudományok)* 10. (2003/2.) *Tanulmányok Bak Borbála tiszteletére*. (Budapest: 2004) 233–248.
- PÁLFFY 2009 Pálffy Géza: Különleges úton a Magyar Királyság arisztokráciájába. A Révay család a 16. században. *Történelmi Szemle* 51 (2009/1) 1–20.
- PÁLFFY 2010 Pálffy Géza: *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*. (Budapest: História. MTA TTI, 2010)
- PETROVICS 2001 Petrovics István: A középkori Pécs polgárai. In: *Pécs szerepe a Mohács előtti Magyarországon*. Szerk. Font Márta. (Pécs: Pécs Története Alapítvány, 2001) (*Tanulmányok Pécs történetéből* 9.) 163–196.
- PETROVICS 2005 Petrovics István: Újabb adatok a középkori Pécs polgárságának történetéhez. In: *Studia professoris–professor studiorum. Tanulmányok Érszegi Géza hatvanadik születésnapjára*. Szerk. Almási Tibor–Draskóczy István–Jancsó Éva. (Budapest: Magyar Országos Levéltár, 2005) 275–279.
- PETROVICS 2008 Petrovics István: Városi elit a középkori Dél-Magyarországon. Pécs, Szeged és Temesvár esete. In: *Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv* 3. (Budapest: Budapest Főváros Levéltára, 2008) 5–32.
- ŠIŠIĆ 1915 Šišić, Ferdo: *Hrvatski saborski spisi / Acta comitialia regni Croatiae, Dalmatiae, Slavoniae. Knjiga druga: Od godine 1537. do godine 1557. Dodatak 1526-1539.* (Zagreb: 1915.) (MSHSM XXXVI.)
- SZAKÁLY 1977 Szakály Ferenc: Schreiber Farkas, pécsi bíró (1527–1542). (Pályakép néhány gazdaság- és társadalomtörténeti tanulsággal.) *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* 20–21 (1975–1976) (Pécs: Janus Pannonius Múzeum, 1977) 75–103.
- SZAKÁLY 1989 Szakály Ferenc: A hódoltsági katolikus egyháztörténet távlatairól. In: *Katolikus egyháztörténeti konferencia. Keszthely, 1987*. Hölvényi György (Szerk.) (Budapest: 1989.) 16–32.
- SZAKÁLY 1995 Szakály Ferenc: A két „pécsi” Schreiber Farkas. In: Uő: *Mezőváros és reformáció. Tanulmányok a korai magyar polgárosodás kérdéséhez*. (Budapest: Balassi, 1995) (*Humanizmus és Reformáció* 23.) 33–91.
- SZAKÁLY 1997 Szakály Ferenc: Tolna vármegye középkori szolgabírái. (Esettanulmány) *Történelmi Szemle* 39 (1997) 411–424.
- VARGA 2001 Varga Szabolcs: A devecseri Choronok. *Fons (Forráskutatás és Történeti Segéd tudományok)* VIII (2001/3) 259–311.
- VARGA 2009A Varga Szabolcs: *Irem kertje. Pécs története a hódoltság korában 1526–1686*. (Pécs: Pécsi Hittudományi Főiskola–Pécs Története Alapítvány, 2009)
- VARGA 2009B Varga Szabolcs: Pécs kapcsolata a Dráván-túli területekkel a 16. század első felében. In: *Tanulmányok Pécs történetéből* 20. Szerk: Kaposi Zoltán – Vonyó József. (Pécs: Pécs Története Alapítvány, 2009) 29–57.
- VARGA 2010 Varga Szabolcs: Adalékok a Zrínyi család felemelkedéséhez. A Karlovics-örökség. In: *Zrínyi Miklós élete és öröksége*. Szerk: Varga Zoltán (Szigetvár: Szigetvári Várbaráti Kör, 2010) 4–27.